

דין הסח הדעת בסעודה ע"י קידוש והבדלה

כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' ברכות ה"ה: "היו שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון, או בואו ונקדש קידוש היום, נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או שיקדשו. שאם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו — אע"פ שאינם רשאים — נדיכים לחזור ולברך תחילה בורא פרי הגפן, ואחר כך ישתו. אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזור ולברך".

ומקור דברי הרמב"ם, הם דברי הגמרא בפסחים קיב, במעשה דתלמידי דרב, דאמרו הב לך וניברך, לסוף אמרו הב לך ונישתי, אמר להו וכו' כיון דאמריהו הב לך וניברך, איתסרא לכו למשתי, מאי טעמא דאסחיתו דעתייכו". ומפרש הרמב"ם בשיטת אלו הראשונים דמפרשי דאסור למישתי עד שיברך ברכת המזון, וה"ה שצריך לברך ברכה ראשונה אם חוזר לסעודתו אחר ברכת המזון או אפילו לפני ברכת המזון, דהא אסח דעתיה מלמיכל עוד. ולענין קידוש איתא בגמרא (שם קה, א), שהשבת קובעת לקידוש, פ' דמשקדש היום אסור לאכול בלא קידוש, ואפילו היה עומד באמצע סעודתו. וא"כ מבואר מכאן שאם אמר בואו ונקדש נאסר עליו לשתות קודם קידוש. אבל שהקידוש הוא הפסק בסעודה ושיצטרך לחזור ולברך ברכה ראשונה, זה לא נזכר בגמרא, והוא מחלוקת בין ראשונים, דיש סוברים דקידוש לא הוי הפסק, דלקבעיה קמא הדר, ולא אסח דעתיה כלל מלאכול, הרמב"ם נראה דסובר כשיטת הראשונים שאומרים דקידוש הוי הפסק, וא"כ כי אמר בואו ונקדש, הוי כאלו אמר הב לך ונברך, וצריך לברך בפה"ג אם חוזר לשתיתו. וכן לענין הבדלה, איתא בגמרא דשבת אינה קובעת להבדלה, פ"י דאם התחיל מבעוד יום אינו צריך להפסיק סעודתו ולהבדיל. ולא נזכר כלל לענין ברכה, אי הבדלה הוי הפסק או לא. וזהו שתמה הראב"ד על הרמב"ם — שכתב דאם אמר בואו ונבדיל אין צריך לחזור ולברך, — והגיה עליו וז"ל: "ערבובי דברים יש כאן, שהפסקת הקידוש אע"פ שלא אמרו בואו ונקדש כיון שקדש היום חייב להפסיק, ממה שאין כן בהבדלה שאעפ"י שחשיכה אינו מפסיק, מ"מ אם אמר בואו ונבדיל הא סליק נפשיה משתיה, אסור למשתי בלא ברכה", וביאור דבריו הוא דהתחילוק שנוצר בגמרא בין קידוש להבדלה, הוא רק לענין איסור אכילה לפנייהם, וזה דוקא היכא דלא אמרו בואו ונקדש או בואו ונבדיל, דבהבדלה א"צ להפסיק סעודתו אעפ"י שהגיע זמן הבדלה, ובקידוש א"א לו לאכול עד שיקדש, אבל היכא דאמר בואו ונקדש או בואו ונבדיל אין חילוק לענין ברכה בין קידוש להבדלה דהא סו"ס הסכים לקדש ולהבדיל ואסח דעתיה משתיה והוי הפסק לענין ברכה.

* גיסו של מו"ר זצ"ל. נולד בורשא בשנת תרס"ג. למד בישיבות לומזא, חברון ומכון הרי פישל. ביהן כו"מ בישיבת מרכז הרב וכדיין בביה"ד בחיפה. נפטר כ"ט תשרי תשל"ג.

ועיין בכ"מ שהבין בדברי הראב"ד ז"ל שהוא ז"ל נתכוין להקשות שתי קושיות (א) למה כתב הרמב"ם גבי קידוש דנאסר להם לשתות, אם אמרו בואו ונקדש הא אפילו לא אמרו בואו ונקדש נאסר להם לשתות כיון שקדש היום, כדאמרינן שהשבת קובעת לקידוש. (ב) דזה שאמרו בגמרא דלהבדלה אינה קובעת, היינו היכא דלא אמרו בואו ונבדיל, אבל אם אמרו בואו ונבדיל, הבדלה נמי קובעת ואסור להם לשתות לפני הבדלה, ואפי"ל לא רצו להבדיל, צריכים לברך ברכה ראשונה, דהא אסח דעתיה משתייה. והנה אף דאין זה מוכרח בדברי הראב"ד, מ"מ הקושיות כשלעצמן הן קושיות גדולות, ועיין בכ"מ שנדחק לתרץ דברי הרמב"ם הללו.

ועיין עוד בב"י סי' רע"א, שכתב שדברי הרמב"ם הם שלא כדברי הירושלמי בברכות פ"א ה"ו, דאיתא התם, דאם היה יושב ושותה יין מבעוד יום, ואח"כ רוצה לקדש, אינו צריך לברך בפה"ג על כוס של קידוש. הרי בהדיא דלא זו דהקידוש לא הוי הפסק, אלא אף זו דהברכה הראשונה קאי נמי על קידוש, וא"כ איך פסק הרמב"ם שאם אמר בואו ונקדש הוי הפסק לענין ברכה.

והנה קושיא זו הקשה הרא"ש (פסחים פ"י ס"ב) על הרי"ף, שכתב גבי הא דקייל"ן דפורס מפה ומקדש (שם ק, א), דכשתוזר לסעודתו צריך לחזור ולברך המוציא, דהוי הפסק, והרי משמע מהירושלמי דקידוש לא הוי הפסק. ותירץ הרא"ש, דודאי הקידוש הוי הפסק להצריך המוציא כיון שכבר הפסיק באמירת קידוש, אבל לענין בפה"ג שהוא קודם הקידוש, לא הוי הקידוש הפסק, דהא עדיין לא קידש (עיי"ש ברא"ש שזו כונתו, וכן פירשו הב"י והט"ז והקרובין נתנאל את דבריו, עיי"ש). מיהו כל זה אליבא דהרי"ף, אבל הרמב"ם בענינו דמיירי בבפה"ג דקודם קידוש, ודאי הוא דלא כהירושלמי (עיי"ש בב"י שזו כונתו). מיהו בש"ע העתיק המחבר גם דינא דהירושלמי וגם דינא דהרמב"ם וכבר הרגישו בזה הט"ז והמג"א ועיי"ש בדבריהם, שנדחקו לתרץ שני הדינים האלה ולהשוותם, אבל החילוקים נאמרו רק מחמת דוחק הגדול שהמחבר העתיק שני הדינים, ובשו"ע אפשר לפרש כן, דבע"כ סובר המחבר שהדינים האלו אינם סותרים זה את זה, אבל בהרמב"ם והירושלמי קשה לפרש כן, דהא הרמב"ם לא הביא כלל דינא דהירושלמי, ופסק שלו נראה כסותר את הירושלמי. סוף דבר קושית הב"י במקומה עומדת, דהרמב"ם הוא דלא כהירושלמי.

לפיכך נלע"ד, שהרי"ף והרמב"ם דרכו בשיטה אחת, והם סוברים, דהא דקידוש הוי הפסק, הוא דלא כטעם רבינו יונה (הובא ברא"ש שם), דכיון דמשקדש היום נאסרה עליו אכילה, הלכך כמי שגומר אכילה הראשונה דמי, וכשאוכל אחר הקידוש הוי התחלת אכילה אחרת, וצריך לחזור ולברך, וגם לא כהרא"ש, שכתב דאיסור אכילה עם אמירת הקידוש שניהם גורמים את הפסק, וגם לא כטעמא דב"י (סי' רעא), דקידוש הוי הפסק, משום דמקדש ואכיל בהדי הדדי אי אפשר, כדאמרינן גבי כסוי (חולין פ"ז). אלא הטעם הוא דכיון דאמרינן פורס מפה ומקדש, ובלאו הכי לא סגי, דאין לו לקדש בלי פריסת מפה, ופריסת מפה ודאי דהוי הפסק, דהא כל עיקר

פריסת מפה אינה אלא כדי לעשות הפסק בסעודה דהנה לפירוש שני שברשב"ם
 פריסת מפה היא משום סילוק פתורא, דצריך להבדיל בין סעודת חול לשבת, ודאי
 היא כמו עקירת השלחן, וגם לפירוש ראשון ברשב"ם (פסחים ק, א, ד"ה ולא כר'
 וסי) דצריך פריסת מפה כדין כל השנה שאם הביאו לחם על השלחן קודם קידוש
 פורס מפה, כדפריש ר' אחאי גאון (הובא ברשב"ם שם ע"ב ד"ה ה"ג ובב"ח) כי
 היכי דחיתי סעודתא ליקרא דשבתא, א"כ הוא כעין סילוק שלחן, וגם להמפרשים
 דפריסת מפה בכל השנה היא שלא יראה הפת בשתו, נמי הוי פריסת מפה כסילוק
 הלחם, א"כ כשחוזר להלחם, ודאי צריך לחזור ולברך המוציא, ואף דכונתו היתה
 כשעה שקידש שיחזור לסעודתו, מ"מ הוא פרס מפה כדי להפסיק סעודתו של חול,
 דא"כ כשחזר לאכול א"א לומר לקבעיה הדר, דהא כל עיקר לא פרס מפה, אלא כדי
 שתהא סעודה זו אחרת ולכבוד שבת, וא"כ בוודאי צדק הרי"ף בפסקו דצריך לברך
 המוציא, וכן משמע קצת מהרמב"ן במלחמות שזהו הטעם של הרי"ף וז"ל:
 "ולאכריע כדברי רבינו ז"ל נראים הדברים שכיון שקדש היום ואסר עליו מעתה
 לאכול כלום אא"כ סלק בפריסת מפה והפסיק בקידוש היום ויתחיל בסעודה אחרת
 אין לך הפסק גדול מזה, וכל מודה על האמת יודה בזה", הרי שהזכיר פריסת מפה
 הגורמת להפסק, אלא שצירף נמי איסור אכילה, ואמירת קידוש, מיהו בדברינו לקמן
 נבאר שהעיקר הוא פריסת המפה והיא היא הגורמת את ההפסק, אבל איסור אכילה,
 או אמירת קידוש בלבד אינה הפסק כלל וכלל.

וה"ה דלהרי"ף, אם מקדש בתוך סעודתו, צריך לברך בפה"ג אכוס של קידוש,
 אפי' בירך בפה"ג על היין שבתוך הסעודה, דהא כיון דהמקדש בתוך סעודתו צריך
 לפרוס מפה לפני הקידוש, הא סליק נפשיה מכוליה תכא, בין מנהמא בין מחמרא,
 ואין חילוק בין ברכת המוציא שהיא לאחר אמירת קידוש, ובין ברכת בפה"ג שהיא
 לפני אמירת קידוש, דהא עיקר ההפסק הוא משום פריסת מפה, והרי פריסת מפה
 היא לפני קידוש.

והא דאמרינן בירושלמי, שאינו צריך לברך בפה"ג אכוס של קידוש, אם בירך
 קודם על היין, לא קשיא מידי אהרי"ף לפי דברינו, דהתם לא מיירי כלל במקדש
 בתוך סעודתו, אלא מיירי שישב מבעוד יום ושתה יין בלי סעודה, וכן הוא לשון
 הירושלמי בהדיא: "שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו אומר
 בפה"ג", ואף שהרא"ש (בפסחים שם) העתיק דבריו וכתב "שאם היה אוכל מבעוד
 יום ומשך סעודתו עד שיקדש היום אינו אומר בפה"ג", זהו פירוש הרא"ש על מ"ש
 הירושלמי "שאם היה יושב ושותה מבעוד יום", אבל האמת יורה דרכו דהירושלמי
 מיירי בשותה יין ולא באוכל סעודתו וכמ"ש לקמן, וא"כ בוודאי דינא הכי דאינו
 צריך לברך בפה"ג, דהא ליכא כאן שום הפסק דבשותה מבעוד [יום] ליכא שום דין
 פריסת מפה, דלא נזכר זה אלא באוכל, ואה"נ דבשותה חל עליו חיוב קידוש ואינו
 יכול להמשיך ולשתות אלא א"כ קידש, מ"מ מקדש בלי פריסת מפה, דלא שייך כאן
 פריסת מפה לשום טעם, דהא אין כאן סעודה דתיתי ליקרא דשבתא, וגם אין צורך

להבדיל בין סעודת שבת לחול, וגם אין שם פת שיראה בשתו (עיין לעיל), ועוד דודאי הכי הוא דפורס מפה אינו אלא באוכל, דהא דינא דפורס מפה ומקדש, איתמר מפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי, ואינהו כי פליגי באוכל הוא דפליגי, דבשותה ודאי ר' יוסי נמי מודה דמפסיקין, דדין שותה הוי כמו דין התחלת אכילה, וכזה ודאי שייך שאין מתחילין לאכול משחשכה בלא קידוש, וכדתניא בברייתא (שם) "ושוין שאין מביאין את השלחן אא"כ קידש" עיי"ש במפרשים, וא"כ ודאי דהקידוש עצמו אינו הפסק כלל כמש"ל, דאדרכא בזה שהוא מקדש, מראה שאינו רוצה להפסיק משתייתו, דהרי כל עיקר שהוא מקדש, הוא משום שרוצה להמשיך בשתיה, ואינו יכול לשתות אא"כ יקדש, ולא דמי למקדש בתוך סעודתו דאע"פ שהוא רוצה להמשיך ע"י קידוש זה את סעודתו, מ"מ כיון שהוא מוכרח לפרוס מפה כדי להפסיק בין סעודת חול לשבת, או בשביל איזה טעם אחר שהוא הרי אומר בפירוש שאינו רוצה להמשיך בסעודתו הראשונה, אלא רוצה להתחיל בסעודה אחרת לכבוד שבת, ואין לך הפסק גדול מזה, אבל בשותה יין, כיון דאין צריך פריסת מפה א"כ אין כאן שום הפסק, דאיסור שתייה או אמירת הקידוש אין נחשב הפסק כלל כמ"ש למעלה.

ובזה נייתו נמי דברי הרמב"ם, ולא סתרו להירושלמי. דמ"ש הרמב"ם "היו שותין וכו'" לאו בשתיה לחודא מיירי, אלא בשותה בתוך סעודתו, וכן מוכח בהדיא מדבריו, שכתב "היו שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון או בואו ונקדש קידוש היום", ואי בשתיה לחודא מיירי א"כ מאי ברכת המזון איכא, ועוד אי בשתייה א"כ מאי מחלק הרמב"ם בין קידוש להבדלה, דהא גבי קידוש כתב דנאסר לשתות עד שיקדשו, וגבי הבדלה לא הזכיר כלל שאם אמרו בואו ונבדיל דאין רשאים לאכול עד שיבדילו. הא בשתיה אפילו להבדלה צריך להפסיק כדאמרינן בהדיא בגמרא (שם קה, א) דבשתייה אין חילוק בין קידוש להבדלה, אלא ודאי בהיה שותה בתוך סעודתו מיירי, וא"כ כשאמר בואו ונקדש, הרי הסכים להפסיק סעודתו, דהא יודע הוא שהוא צריך לפרוס מפה, ומהשתא אסח דעתיה מסעודתיה, כיון שהוא רוצה לקדש. ואין סתירה מהירושלמי, כמו שכתבנו למעלה, דהירושלמי לא מיירי באוכל אלא בשותה, וכמו שביארנו לעיל.

והא דנקט הרמב"ם האי גוונא שהיו שותין בתוך הסעודה, ורוצים לחזור לשתייתן, ולא נקט סתמא, שעמדו בתוך סעודתן ורוצים לחזור לסעודתן, הוא פשוט שכתב כלשון הגמרא בעובדא דתלמידי דרב ומעשה שהיה בשתיה היה כדאמרינן, "דתלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא. ואמרו הב לן וניברין והדר אמרי הב לן ונישתי ואמר להו וכו' כיון דאמריהו הב לן וניברין איתסר לכו למישתי". וזו ראייה נוספת דהרמב"ם מיירי בהיו שותין בתוך הסעודה, דהא הרמב"ם תפס ציור הגמרא, ובהדיא אמרינן בגמרא דהוו יתבי בסעודתא.

והשתא סרה קושית הב"י בשם הראב"ד, למה כתב הרמב"ם האי דינא היכא דאמר בואו ונקדש, הא שבת קובעת אפ' בלא אמר בואו ונקדש? דודאי לענין איסור

כילה שבת קובעת בעצמה, מיהו לענין שיצטרך לחזור ולברך אם לא רצה לקדש, דאי בעינן שיאמר בואו ונקדש, דהא איסור אכילה בעצמו אינו גורם כלל הפסק, לא פריסת המפה וההסכם להפסיק סעודתו, היא הגורמת להסח הדעת. א"כ זהו דקא היכא דהסכים לקדש, דאז אע"פ שלא קדש ולא פרס מפה, מ"מ כיון שהסכים פרוס מפה, הרי הסכים להפסיק סעודתו, והוי הסח הדעת לענין ברכה, אבל היכא לא הסכים לקדש, אה"נ דהוא אסור לאכול וצריך להפסיק ולפרוס מפה ולקדש, מ"מ אם הוא עבריין, ולא הסכים להפסיק ולקדש, הרי לא הסיח דעתו, וא"צ לחזור ברך ברכה ראשונה משחשיכה. ומשום לתא דברכה, דהיא עיקר כגון בהלכות אלו – דאילו איסור אכילה קודם קידוש מקומו בהלכות שבת, ומשום גררא דברכת מזון נקטה כאן – נקט דאמרו בואו ונקדש, אבל לענין איסור אכילה אה"נ דהוא או דוקא, דאפי' לא אמרו בואו ונקדש נאסרו באכילה. וכבר רמזתי למעלה, דאין כרח לפרש כן את דברי הראב"ד, ואפשר דזה לא הוי קשה ליה כלל, וכמו וכתבנו, דנקטיה רק למין ברכה. דאם לא אמר בואו ונקדש ודאי דאין כאן הפסק, פ' אם נאמר דהקידוש הוי הפסק מצד אמירת הקידוש, כמש"כ הרא"ש, וה"ה שאמר בואו ונקדש הוי כאלו קדש, מ"מ היכא דלא קדש ולא אמר בואו ונקדש, שוט הוא דאין כאן הפסק.

ועכשיו נסתלקה קושית הראב"ד, דלמה כתב הרמב"ם דאם אמר בואו ונבדיל א"צ לחזור ולברך, הא אסח דעתיה דכיון שאמרנו שכל עיקר היסח הדעת הוא צד שהוא פרוס מפה ומקדש, א"כ בהבדלה דליכא שום פריסת מפה, בזה שאמר ונבדיל לא הוי כלל הסח הדעת דהא לא נתכוין כלל להפסיק סעודתו, דהא א"צ פרוס מפה לשום טעם מאלו הטעמים שכתבנו לעיל גבי קידוש, דלא שייכי הכא לל, ולא מבעיא דא"צ לחזור ולברך, אלא דאינו צריך אף להבדיל, דבזה שאמר ונבדיל, לא נתכוין לגמור סעודתו ולהתחיל בסעודה אחרת, אלא נתכוין להבדיל ולהמשיך סעודתו הראשונה. א"כ אף כי לא הבדיל ורוצה לאכול, לא שבינן ליה כאילו מתחיל עכשיו בסעודה ואסור להתחיל לפני הבדלה, אלא שהוא משיך סעודתו שמותר אפי' קודם הבדלה. וכן מוכיחים דברי הרמב"ם, דגבי הבדלה לא הזכיר כלל דאם אמרו בואו ונבדיל דאין רשאים לאכול עד שיבדילו.